

Kapadokya'da evre Koruma Politikalan

*YASAL, YONETSEL VE
PLANLAMA
BOYUTLARI*

EDITORLER

**K APADOKYA'DA
ÇEVRE KORUMA POLİTİK ALARI
YASAL, YÖNETSEL VE PLANLAMA BOYUTLARI**

Editörler
Ruşen KELEŞ
Mehmet TUNÇER

Kapadokya Üniversitesi Yayınları: 100
Siyaset Kitapları Serisi: 24
ISBN: 978-605-4448-99-9
DOI: [10.35250/kun/9786054448999](https://doi.org/10.35250/kun/9786054448999)
URL: <https://hdl.handle.net/20.500.12695/3024>

© Kasım 2024

KAPADOKYA'DA ÇEVRE KORUMA POLİTİKALARI YASAL, YÖNETSEL VE PLANLAMA BOYUTLARI

Editörler: Ruşen Keleş, Mehmet Tunçer

© Copyright, 2024, KAPADOKYA ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

Sertifika No: 43348

Bu eser Creative Commons "BY-NC-SA" (Atıf-GayriTicari-AynıLisanslaPaylaş) Lisansı ile lisanslanmıştır. Bu lisans, kullanıcıların eser sahibine atıf vermek koşuluyla eseri sadece ticari olmayan amaçlar için kullanmalarına ve uyarlamalarına izin verir. Buna ek olarak kullanıcıların eseri uyarlamaları hâlinde aynı veya uyumlu bir lisans kapsamında başkalarıyla paylaşmaları koşulunu getirir.

Editörler: Ruşen Keleş, Mehmet Tunçer

Seri Editörü: Halil Burak Sakal

Redaktör: Duran Can Gazioğlu

Kapak Tasarım: Defne Tunçer

Sayfa Tasarım: ademşenel.com

Makaleyle ilgili telif hakkından doğacak tüm sorunlar yazarın sorumluluğu altındadır.

Bu kitapta yayımlanan tüm bölümlerin içeriklerinden yazarları sorumludur.

Metinler, yazarların kendi düşüncelerini yansıtmaktadır.

Keleş, R., Tunçer, M. (Ed.) (2024). *Kapadokya'da Çevre Koruma Politikaları: Yasal, YönetSEL ve Planlama Boyutları*. Nevşehir: Kapadokya Üniversitesi Yayınları.

365 s, 16,5 x 23,5 cm.

ISBN: 978-605-4448-99-9

DOI: [10.35250/kun/9786054448999](https://doi.org/10.35250/kun/9786054448999)

Anahtar sözcükler: 1. Kapadokya, 2. Bölge Planlama, 3. Çevre Koruma.

KAPADOKYA
ÜNİVERSİTESİ

50420 Mustafapaşa, Ürgüp, Nevşehir

yayinevi@kapadokya.edu.tr

kapadokya.yayinlari.kapadokya.edu.tr

0(384) 353 5009

www.kapadokya.edu.tr

**K APADOKYA'DA
ÇEVRE KORUMA POLİTİK ALARI
YASAL, YÖNETSEL VE PLANLAMA BOYUTLARI**

Editörler
Ruşen KELEŞ
Mehmet TUNÇER

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....7
Ruşen KELEŞ, Mehmet TUNÇER

GİRİŞ.....9
KAPADOKYA ÜNİVERSİTESİNİN KAPADOKYA'NIN
KORUNMASI VE GELİŞTİRİLMESİNDEKİ ROLÜ
Hasan Ali KARASAR

BİRİNCİ BÖLÜM

UNESCO DÜNYA MİRASI KAVRAMI VE ULUSLARARASI
SÖZLEŞMELER.....15
Ruşen KELEŞ

İKİNCİ BÖLÜM

KAPADOKYA'DA KORUMAYA YÖNELİK PLANLAMA SORUNLARI
VE ÖNERİLER.....30
Mehmet TUNÇER

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KAPADOKYA ALANINDA PLANLAMA.....55
Demet EROL, Fatma ERDOĞANARAS

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ÇEVRESEL KOŞULLARA UYUMLU KAYA MİMARİSİNİN
İNCELENMESİ: İRAN-KANDOVAN VE TÜRKİYE-KAPADOKYA.....77
Leila AKBARİSHAHABİ

BEŞİNCİ BÖLÜM

KAPADOKYA'DA KORUMANIN YASAL VE YÖNETSEL ÇERÇEVESİ.....108
Funda SOLMAZ ŞAKAR

ALTINCI BÖLÜM

KAPADOKYA KİMLİĞİNİN OLUŞMASINDA ETKİLİ OLAN BAZI
KÜLTÜREL EMANETLER VE SORUNLARI.....140
Şükran ÜNSER

YEDİNCİ BÖLÜM

- KAPADOKYA'DA KORUMA: ÖRNEK MUSTAFAPAŞA
(SİNASOS) YERLEŞİMİ..... 168
Nimet HACISÜLEYMANOĞLU ALÇIN, Leila AKBARİSHAHABİ

SEKİZİNCİ BÖLÜM

- TEHDİT ALTINDAKİ KAPADOKYA'DA MİMARLIĞI VE
KORUMAYI ÖĞRENMEK 194
Aslı ÖZBAY

DOKUZUNCU BÖLÜM

- KAPADOKYA BÖLGESİNDE KIRSAL MİMARİ MİRASIN
KORUNMA SORUNLARI: ÜRGÜP KARAİN KÖYÜ ÖRNEĞİ 227
Aytülü DIRİK

ONUNCU BÖLÜM

- MÜZE-KENT OLARAK KAPADOKYA NASIL SERGİLENMELİDİR?..... 243
Gonca Zeynep TUNÇBİLEK DİNÇER

ON BİRİNCİ BÖLÜM

- KAPADOKYA'DA BİYOLOJİK ÇEŞİTLİLİK: MEVCUT DURUM,
KORUMA POLİTİKALARI VE SORUNLAR..... 253
Sabriye AK KURAN

ON İKİNCİ BÖLÜM

- KAPADOKYA'DA KENTSEL SORUNLARA İLİŞKİN AKILLI
ÇÖZÜMLER: ÜRGÜP ÖRNEĞİ..... 274
Bahar CANPOLAT, Leila AKBARİSHAHABİ

ON ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

- KAPADOKYA'DA MEKÂNSAL KİMLİK..... 292
Özge UZUN

ON DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

- KAPADOKYA VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK: DESTİNASYON
YÖNETİMİNİN YEREL KALKINMA VE SOSYOEKONOMİK
ETKİLERİ YÖNETMEDEKİ ROLÜ..... 317
Halil Burak SAKAL

ON BEŞİNCİ BÖLÜM

- KAPADOKYA'DA KENTSEL TARIM..... 341
İrem YURDAY, Ceren YAĞCI, Fatih İŞCAN

YEDİNCİ BÖLÜM

KAPADOKYA'DA KORUMA: ÖRNEK MUSTAFAPAŞA (SİNASOS) YERLEŞİMİ

Nimet HACISÜLEYMANOĞLU ALÇIN - Leila AKBARİSHAHABİ

Kent, Çevre ve Yerel Yönetimler Uzmanı, E-posta: nimethso@gmail.com

ORCID: 000-0001-6335-2781

*Doç. Dr., Kapadokya Üniversitesi Mimarlık, Tasarım ve Güzel Sanatlar Fakültesi Şehir ve Bölge
Planlama Bölümü, E-posta: leila.akbarishahabi@kapadokya.edu.tr*

ORCID: 0000-0002-0547-7874

GİRİŞ

Günümüzde yerleşim alanlarının özgün niteliklerinin korunması ve bu yönde doğru kararların alınması, bölgesel kalkınma, yerel kimliğin güçlenmesi, sosyokültürel değerlerin korunması ve güçlü sosyal ilişkilerle şekillenmektedir. Aynı zamanda kalkınma ve turistik faaliyetler açısından ulusal, bölgesel ve bireysel düzeyde ekonomik gelişmeler sağlanmaktadır. Son yıllarda, küreselleşme çağında, yerleşim alanları pek çok sosyokültürel, ekonomik, teknolojik ve politik faktörlerin etkileşimi sonucunda değişmektedir ve bu değişiklikler mekânsal kimliği, kültürel emanetleri ve doğal varlıkları olumsuz yönde etkilemektedir. Bu çalışma, mekânsal kimliğin bütüncül bir yaklaşım ile ele alınıp incelenmesini hedeflemektedir. Bu amaçla, doğal ve kültürel olarak zengin bir niteliğe sahip Nevşehir ili, Ürgüp ilçesine bağlı, tarihî bir kasaba olan Mustafapaşa kasabasının kimliği analiz edilmiştir. Çalışmanın ilk aşamasında, kasabanın genel özellikleri, kalkınma projeleri ve koruma planları değerlendirilmiştir. Bu bağlamda, mekânsal kimliğin korunmasında, yerel yönetimlerin görevleri ve yetkileri ele alınmış, kasabanın kimliğinin korunmasında ve sosyokültürel ve sosyoekonomik olarak canlandırılmasında katılımcı bir sürecin gerekliliği vurgulanmıştır. Sonuç olarak özgün niteliklere sahip olan kasabanın kimliğinin güçlendirilmesi yönünde strateji ve öneriler geliştirilmiştir.

1. TÜRKİYE'DE KORUMA MEVZUATI

Koruma terimi, 19. yüzyılda Avrupa'da gelişmeye başlamış olup genel hatlarıyla hem yapıların kendi içerisindeki hem de çevresiyle sağlayacağı bütünlük ve hürriyet kavramları üzerinde temellenmiştir. Kültürel bir varlığı çevresi ile birlikte belgeleyerek sürekli bakım ve kullanımını sağlayarak, özgün durumunu

muhafaza ederek, gerektiğinde en az müdahale ile onarma ve iyileştirme yollarına giderek varlığını sürdürme anlayışıdır. 1964 tarihli Venedik Tüzüğü'nde korumanın süreklilik arz eden, kalıcı bir eylem olduğu ortaya konmuştur. UNESCO'nun 1976 tarihli yayınında, bir anıtın tanıklık ettiği içinde bulunduğu ortamın ayrılmaz bir parçası olduğu vurgulanarak anıtların çevreleriyle birlikte korunması gerekliliği ve fiziksel bütünlüğün önemi ifade edilmiştir.¹

1869 yıllarında Osman Hamdi Bey tarafından hazırlanan Asar-ı Atika Nizamnamesi (Eski Eserler Tüzüğü) ile ilk korumacılık mevzuatı başlamıştır. Altı konuda çıkarılan Asar-ı Atika Nizamnamesi genel olarak arkeolojik değerlerin korunmasını amaçlamıştır. 1830'lu yıllarda, Fransa'nın korumacılıktaki ilk örnekleri anıtsal nitelikteki yapıları amaçlamışken Asar-ı Atika Nizamnamesi ile arkeolojik değerlerin korunması hedeflenmiştir. Cumhuriyetin kuruluşundan sonra bile Asar-ı Atika Nizamnamesi geçerliliğini sürdürmüştür. İlk eski eser yasası 1973 senesinde, 1710 sayılı Eski Eserler Yasası olarak karşımıza çıkmaktadır. Tanım ve içerik olarak eksik olmasına rağmen eski eserlerin korunması konusunda çıkarılmış ilk yasadır. Ancak bu yasa on yıl süre ile ayakta kalmıştır. 1983 yılında 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarının Koruma Yasası parlamentodan geçmiştir. 1710 sayılı ile 2863 sayılı yasa arasında tanım ve içerik açısından büyük farklılıklar bulunmaktadır. Ancak yasanın zaman içerisinde değişikliklere ihtiyaç duyulması nedeni ile 1988 yılında 3386 sayılı yasa ile 2863 sayılı yasanın bazı maddeleri değiştirilmiştir. Değiştirilen en önemli özellik, koruma kurullarının bölgesel olarak faaliyete geçirilmesi, tek elden korumacılık yapılması yerine bölgesel olarak korunması amaçlanmıştır. Ancak 2005 senesinde çıkarılan 5226 sayılı yasa ile 2863 sayılı kanunun bazı maddelerinin güncellenmesi ve uluslararası kıstasların göz önüne alınması sağlanmaya çalışılmıştır. Bunların içinde önde gelen özellik, dünya miras alanlarının yönetsel biçimde korunmasıdır. Günümüzde kültür ve tabiat varlıklarının birbirinden ayrılarak korunması konusunda yeni mevzuatlar oluşturulmuştur. 648, 649 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile kültür varlıklarının korunması görevi, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığına verilirken tabiat varlıklarının korunması konusunda T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı görevlendirilmiştir (Akozan,1977).

1.1. Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu

1951 yılında 5805 sayılı yasayla kurulan "Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu", bugüne kadar, deyimde hata yapmayacağım, tek başına Türkiye'deki taşınmaz malları kurtarma çabasında bulunmuştur. Ancak Anıtlar

1 Venedik Tüzüğü Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun 24 Eylül 1967 tarih ve 3674 sayılı kararı ile kabul edilmiştir.

Kurulu, bu görevi tek başına yerine getiremeyecektir; yani bu durum devam ederse, teşkilat kurulmazsa, yasalar ve kararnamelerle Fransa'dakinin benzeri bir sistem kurulmazsa yurdumuz, korunması gereken tarihî anıtların yok olmasına katlanmalıdır.² Fransız Tarihî Anıtlar Yüksek Komisyonu ile bizim Anıtlar Yüksek Kurulu'muzun bir karşılaştırılması yapılırsa Fransız Anıtlar Yüksek Kurulu'nun üyelerinin bilimsel kurumlardan alınmadığı dikkati çekmektedir. Bu hâl, Fransa için hiçbir sorun teşkil etmemektedir. Çünkü daha kuruluşundan beri Viollet Le Duc gibi çok değerli restoratör muharrir-mimarlar, bu teşkilatın hem kurucularından hem de orada yetişmiş önemli elemanlarından biriydi.

Fransa, her zaman bu konuda çok değerli bir idari ve teknik kadroyu elinde tutmuştur. Bu sebeple, bizim Yüksek Anıtlar Kurulu'muzda üniversiteler ve Güzel Sanatlar Akademisinden profesörlerin üye bulunmaları bu açığı kapamış ve Kurul bugüne kadar tek başına koruma hizmeti görebilmiştir. Koruma anlayışı yurdumuzda ilk defa "Asar-ı Atika Nizamnamesi" ile bir düzene girmeye başlamıştır. Ancak nizamname metninde "asar-ı atika" sayılan eserlerin içine sivil Osmanlı binaları dâhil edilmemiştir. 1873 yılında, o zaman Bayındırlık Bakanı olan Ethem Paşa tarafından Viyana sergisine götürülmek üzere hazırlattırılan "Osmanlı Mimarisi" adlı büyük albüm, zamanın tarihî anıt düşüncesini ortaya koymaktadır. 1908'de Cornelius Gurlitt'in "Baukunst Constantino-pels" adlı eserinde, sivil mimari eserlerin numuneleri taş binalar olarak kabul olunmakta; ancak ahşap Türk evlerine yer verilmemektedir.

İlk şuurulu ve bilimsel çalışma ise Güzel Sanatlar Akademisinde 1932 yılında "Milli Mimari Semineri" ismi altında başlamıştır. Bundan sonra ancak 19. ODTÖ Mimarlık Fakültesinde Restorasyon Bölümü, daha sonra 19. İTO Mimarlık Fakültesinde Sanat ve Mimarlık Tarihi Kürsüsü ve nihayet 1975'te Yıldız DMMA Mimarlık Bölümünde Mimarlık Tarihi ve Restorasyon Kürsüsü isimleri altında başlamıştır.

Hâlbuki bütün dünyada çok önemli bir değer taşıyan Türk Evi'nin korunması düşüncesi daha sonraları doğmuştur. Bu düşünce Türkiye'de ilk olarak kişisel düzeyde haftalık mecmualarda ve günlük gazetelerde araştırmacıların yazıları ile başlamıştır (Umar, 1990).

2 Resmî Gazete yayımı 1951 yılında bir yasa ile kurulan "Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu", koruma ile ilgili ilkeleri ve müdahale biçimlerini belirlemek, proje bazında karar vermek gibi çağdaş görevler üstlenmiş, ülkemizin yapılaşma ve kentleşme süreci içinde tarihsel ve geleneksel çevrenin korunması sorunlarının çözümünde etkin önlemler alınmıştır. (<https://korumakurullari.ktb.gov.tr/TR-245753/koruma-bolge-kurulu-hakkinda.html> Erişim: 12.05.2024)

Tablo 1. Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun kuruluşundan beri Kurumun yaptığı çeşitli işleri sıralamak gerekirse şunlar söylenebilir:

Korunması gerekli binaların tescil ve tespiti kavramlarını tesis etmiş ve uygulamıştır.
Koruma kapsamına ahşap evleri ve daha sonra sitleri katmıştır.
Koruma-restorasyon konularında öğreti ve kriterler tesis etmiştir.
Koruma için gerekli kanunlar, yönetmelikler, usuller ve teşkilat önermiştir.
Restoratör mimar yetiştirilmesini teşvik etmiş ve bu kişileri eğitmiştir.
Restorasyon projeleri hazırlama ve dosya hazırlama usulleri tespit edilmiş ve geliştirilmiştir.
Asıl meşguliyet konusu olarak 1951-1976 yıllarından bugüne kadar 8500'ün üstünde konu müzakere edilerek kanuna bağlanmıştır.
Aldığı kararlarla ilgili konulara ait çok değerli, yurt çapında bir arşiv meydana getirmiştir.
Aldığı kararlar arasında çok önemli prensip kararları ve geniş kapsamlı bölge koruma kararları mevcuttur.

1.2. 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası

“Benim gözlem ve yargularım doğru ise, Ortodoks koruma öğretisinin gösterdiği yöntemlerle Türkiye’de özellikle kentsel koruma olanaksızdır. Kenarda köşedeki cılız, tesadüfi uygulamaları örnek gösterip kendimizi aldatmamalıyız. Antalya limanı, Soğukçeşme sokağı ya da Safranbolu’da korunmadan saklanan bir yöre, İstanbul’un, İzmir’in, Kütahya’nın, Urfa’nın, Erzurum’un, Gaziantep’in, Konya’nın, Antakya’nın ve sayısız kent ve kasabanın yok edildiğini unutturamaz.”

Prof. Dr. Doğan Kuban

Bu Kanun’un amacı; korunması gerekli taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili tanımları belirlemek, yapılacak işlem ve faaliyetleri düzenlemek, bu konuda gerekli ilke ve uygulama kararlarını alacak teşkilatın kuruluş ve görevlerini tespit etmektir.

1.2.1. Kültürel Varlık

Resmî Gazete’de 23.07.1983 tarihinde ilan edilen 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasasının 3. maddesinde yer almaktadır. 3. maddede bu kavram, kültür varlığı *“Tarih öncesi ve tarihi devirlere ait, bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili bulunan veya tarih öncesi ya da tarihi devirlerde sosyal*

yaşama konu olmuş bilimsel ve kültürel açıdan özgün değer taşıyan yer üstünde, yer altında veya sualtındaki bütün taşınır ve taşınmaz varlıklardır." şeklinde açıklanmaktadır. Tanıma baktığımızda, kültür varlıklarını üç farklı boyutta inceleyebiliriz.³

Zaman Boyutu: Yasada geçen "tarih öncesi ve tarihi devirler" kavramları ile herhangi bir zaman kısıtlaması getirilmemektedir. Yakın geçmişte yapılmış olup değer taşıyan yapılar kültür varlığı niteliği taşıyabilmektedir.

Nitelik Boyutu: Bir taşınmazın kültür varlığı olarak kabul edilebilmesi için ilk olarak "... kültür, bilim, din ve güzel sanatlarla ilgili bulunmak"; ikinci olarak ise "sosyal yaşama konu olmuş bilimsel ve kültürel açıdan özgün değer taşımak" gerekmektedir.

Mekân Boyutu: Son boyut olan mekân boyutunda ise "yerüstü, yeraltı ve su altında" bulunma koşulu ile herhangi bir kısıtlama getirilmemiştir.

Kültür, toplumların kendilerine özgü olan ve gelecek nesillere aktardıkları maddi veya manevi her şeyi kapsar. Kültür, belirli bir toplumun karakterini meydana getiren fikirleri, bilgileri, bütün kültür sahalarını kaplayan ve onlara nüfuz eden inançları, tutum ve davranış tiplerini içeren bir sistemdir (Madran, 2005).

Kültürel miras yalnızca geçmişten gelen anıtlar, binalar, tarihî çevreler, arkeolojik alanlar veya kültürel veya geleneksel eserlerden oluşan bir koleksiyon değildir. Aynı zamanda bir seçme ve koruma sürecinin sonucudur. Sürekli olarak kültürel ve politik nedenlerle gelecek nesiller için korunması gereken ve olmayanların seçimi ile uğraşan her toplumu karakterize eden bir "Bellek" ve "Unutkanlık" sürecidir (Tunçer, 2017).

Kimliğimizle, kültürümüzle, tarihimizle ilgili somut ve soyut değerlerin tümüne kültürel miras denir. Tarihî kentler ve dokular, kültürel peyzajlar, anıtsal yapılar, arkeolojik alanlar kadar dil, gelenek, dans, müzik, ayinler gibi yaşayan ama somut olmayan değerler de kültürel mirası oluşturur.

1.2.1.1. Taşınır Kültür Varlıkları

Bir kültürün sosyal, ekonomik, politik, tarihî, teknik/teknolojik ve estetik özellikleri açısından belgesel öneme sahip her türlü taşınır malı tanımlamak için kullanılan terimdir. Taşınır kültür varlıkları denilince akla resim, heykel gibi eserler gelse de bu grup çok geniş bir ürün yelpazesini kapsamaktadır. Bir heykel size o dönemin anatomisini, malzeme işleme süreçlerini, estetik anlayışını, giyim tarzlarını vs. öğretebilir.

3 (<https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/19497.pdf> Erişim: 10.04.2023)

1.2.1.2. Taşınmaz Kültür Varlıkları

Genel olarak bina ve bina gruplarından oluşan bu varlıklar, yapı malzemeleri, mimari özellikleri ve tarihî nitelikleri açısından önem arz eden ve özgünlük taşıyan değerlerdir. Taşınmaz kültür varlıklarını oluşturan en önemli yapı türü anıtsal yapılardır. Bu yapılar, genellikle kamusal amaçlarla kullanılan yapılardır. Bu yapılar, bir dönemin mimari biçimini, yapım tekniğini, estetik anlayışını, ait oldukları toplumun sosyokültürel, ekonomik ve politik niteliklerini yansıtan eserler olarak tanımlanır. Taşınmaz kültürel emanetlerimizin işlevlerine göre bakacak olursak:

Dinî Yapılar: Çeşitli dinler tarafından ibadet amacıyla yapılan yapıları bu grupta toplayabiliriz. Dinsel yapılar İslam bağımlı bir sınıflama ile kısıtlanamaz. Her dinin ibadet mekânı belgesel niteliklere sahipse korunmaya değerdir. Örneğin, kiliseler, camiler, havralar, mescitler, türbeler, kaya mezarları, tekke, dergâhtır.

Eğitim Yapıları: Eğitim veren kurumları kapsar. Anadolu kültürü tarih boyunca eğitime önem vermiş, bu nedenle medreseler kentlerimizin tarihsel odaklarını oluşturmaktadır. Selçuklu Dönemi'nde yapılmış olan yapıları da bunun içerisinde sıralayabiliriz. Örneğin; medreseler, sibyan mektepleri, dar-ül hadis, dar-ül hüffaz sayılabilir.

Ticaret Yapıları: Genellikle ticaret amacıyla kullanılan ve halkın rağbet ettiği kamusal yapılardır. Anadolu, tarih boyunca çok önemli ticaret yollarının kilit noktasında yer almıştır. İpek Yolu ve Baharat Yolu'nun Asya ve Avrupa'yı birleştirdiği nokta Anadolu coğrafyasıdır. Ticaret yapılarına örnek verecek olursak; dükkânlar, arastalar, bedestenler, kapalı çarşılar, kervansaraylar, ticaret hanlarıdır.

Askerî Yapılar: Savunma amacıyla yapılmış yapılar bu grup içinde yer alır. Surlar, kaleler, hisarlar, kışlalar, tabyalar, rabatlarıdır.

Temizlik Yapıları: Anadolu'da çokça kullanılan gerek Roma Dönemi gerekse Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde insanların temizlenmek amacıyla kullandıkları mekânlar bütünlüğüdür. Hamam olarak adlandırılan temizlik mekânları Antik Çağ'da ve daha sonraki dönemlerde insanların temizlendikleri kamusal yapılar olarak gözükmektedir. Kendine has bir özelliği ve kullanımı vardır.

1.2.1.3. Arkeolojik Kültür Varlıkları

Arkeolojik kültür varlıkları, tarih öncesinden bu yana kısmen veya tamamen yer altında veya su altında kalmış eserlerdir. Ürettikleri yerler, arkeolojik sit olarak bilinir. Arkeolojinin en erken fark edilebilir kalıntıların (araçların) ortaya çıkmasıyla başladığını varsayarsak en az 2,5 milyon yıllık insanlık tarihinden sorumluyuz (Ahunbay, 1996).

1.2.2. Doğal Varlık

2863 sayılı yasaya göre tabiat ve doğal varlıklar, “jeolojik devirlerde, tarih öncesi ve tarihi devirlere ait olup ender bulunmaları veya özellikleri ve güzellikleri bakımından korunması gerekli, yer üstünde, yeraltında veya su altında bulunan değerlerdir”. Tanıma baktığımızda tabiat varlıklarının da üç boyutu bulunmaktadır.⁴

Tabiat anıtına göre “*tabiat ve tabiat olaylarının meydana getirdiği özelliklere ve bilimsel değere sahip milli park esasları dâhilinde korunan tabiat parçaları*” olarak tanımlanmıştır. Korunması gerekli tabiat varlıklarına baktığımızda:

- İzmir-Bayındır-Gölcük Yaylası'nda yer alan 600 yıllık Anadolu Kestanesi'dir. Anıt ağaç özelliği taşıdığı için 1994 yılında tescil altına alınarak 2.500 metre karelik alan koruma altına alınmıştır.
- Mersin-Tarsus At Uçtuğu mevkisinde yer alan 620 yıllık Koca Katran ağacının 40 metre boyunda, 7,40 metre çevre genişliği bulunmaktadır (Madran, 2005).

1.3. Alan Yönetimi

Alan yönetimi kavramı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Mevzuatı'na, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nda 5226 sayılı Kanun'la yapılan değişiklikle girmiş bir kavramdır.

Kentler, açık mekânlar ve ören yerleri yaşayan organizmalardır ve müze gibi kapalı bir ortamda tarihî bir öğeyi veya belgeyi saklamak nispeten basitken tarihî bir bölgenin özelliklerini kaybetmeden korunması, disiplinler arası bir çalışma, iyi bir organizasyon, finansal kaynaklar ve duyarlı halk desteği gerektirmektedir (Ahunbay, 1999). Çağdaş korumanın kapsamı çok geniş olduğu için bir araç olarak kullanılması gereken bilgi, mimarlık ve kent bilimi bilgisinden çok daha fazladır (Kuban, 2000). Bu bağlamda, doğru bir koruma süreci yönetmek amaçlı “Alan Yönetimi”, örgütsel bir birim olarak ortaya çıkmıştır. Alanı Yönetimi, iş birliği yapılması için bir platformdur. Korunan alandaki sorumlu kurumlar, orada yaşayan insanlar ve alanın geçici faydalanıcıları arasında bir iletişim kanalı görevi görecek bir alandır. Alan Yönetimi, bu konuda idari bir süreç olmasına rağmen yeni bir yerel yönetim birimi oluşturulması sonucunu doğurmaz. Koruma alanı yerleşim yerinde yerel yönetim yürütme organı belediye

4 Resmî Gazete yayımı: 23.7.1983 Sayı: 18113 Kanun ile korunması gerekli taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili tanımları belirlemek, yapılacak işlem ve faaliyetleri düzenlemek, bu konuda gerekli ilke ve uygulama kararlarını alacak teşkilatın kuruluş ve görevlerini tespit etmektir. (<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2863-20111026.pdf> Erişim: 12.05.2024)

başkanı; kentsel sit alanındaki yetkili ise kentin içinde bulunduğu mülki idare amiri olan validir. Kentin kamu hukukuna tabi olan tüm idari birimleri sorumluluklarını yerine getirmeye devam ederken “alan yönetimi” olan idari birimler diğer kentsel paydaşlar arasında koordinasyon ve katılım mekanizması kuran bir iletişim sistemidir (Ekinci, 2010). Alan Yönetimi'nin kanundaki amaç ve kapsamı aşağıdaki gibidir:⁵

Amaç

Madde 1 – “Bu yönetmenliğin amacı ören yerleri, sit alanları ve etkileşim geçiş sahaları ile bağlantı noktalarının kamu kurum ve kuruluşları ile sivil toplum örgütlerinin koordinasyonunda sürdürülebilir bir yönetim planı çerçevesinde korunması ve değerlendirilmesini sağlamak, yönetim alanlarının belirlenmesi, geliştirilmesi, yönetim planlarının hazırlanması, onaylanması, uygulanması ve denetlenmesi ile alan yönetimini gerçekleştirmek üzere görev alacak danışma kurulu, alan başkanı, eşgüdüm ve denetleme kurulu, denetim birimi ve anıt eser kurulunun görev, yetki ve sorumluluklarının belirlenmesine ilişkin usul ve esasları düzenlemektir.”

Kapsam

Madde 2- “Bu Yönetmelik; sit alanları, ören yerleri ve etkileşim geçiş sahaları ile bağlantılı noktalarının yönetim alanlarının belirlenmesi, yönetim planlarının hazırlanması, onaylanması, uygulanması ve denetlenmesi ile alan yönetimini gerçekleştirmek üzere görev, yetki ve sorumluluklarının belirlenmesine ilişkin usul ve esasları kapsar.”

Herhangi bir kritik sektördeki tüm kaynaklar bir şekilde kontrol edilir. Günlük hayatımızda farkında olmasak da insan elinin değdiği tüm mekânlar, işlevselliğin sağlanması, kaynakların değerlendirilmesi ve insan yaşamının devam ettirilmesi için yönetim sistemlerine tabi tutulur. Mekânsal kimliğin korunmasında ise Alan Yönetimi, bu sorunların önüne geçebilmek için koruma alanı ve sit alanlarında koruma, yaşatma ve kullanma durumları ile bağlantılı bir idari koordinasyon sistemi sunmaktadır (Kuban, 2000).

14. KUDEB

Korunması gerekli taşınmaz kültür varlıkları ile ilgili işlemleri ve uygulamaları yürütmek, denetimlerini yapmak üzere koruma, uygulama ve denetim büroları kurulması; İl Özel İdareleri, Büyükşehir Belediyeleri ve Bakanlıkça izin

5 Resmî Gazete yayımı 21.7.1983 tarihli ve 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun Ek 2. maddesine dayanılarak hazırlanmıştır.(<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/11/20051127-2.htm> Erişim: 12.05.2024)

verilen belediyeler bünyesinde 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun 10. maddesinde hükme bağlanmıştır. Konuyla ilgili olarak 11 Haziran 2005 tarihinde çıkarılan bir yönetmelik ile kısa adıyla KUDEB olarak da anılacak olan bu birimlerin kuruluş ve işleyiş esasları ayrıntılarıyla ele alınmıştır. Görev ve yetkilerini inceleyecek olursak:

Taşınmaz kültür varlıkları, bunların koruma alanları ve sit alanlarında tadilat ev tamiratların özgün ve biçim ve malzemeye uygun olarak gerçekleştirilmesini denetlemek, uygun bulunanlara onarım uygunluk belgesi düzenlemek.

Taşınmaz kültür varlığı parseline bitişik parsellerde ve koruma alanlarında yer alan ve yürürlükteki yasal düzenlemelere göre ruhsatı bulunan tescilsiz taşınmazlardaki tadilat ve tamirat uygulamalarına, varsa koruma amaçlı imar planı koşulları da dikkate alınarak izin vermek ve denetlemek.

Koruma bölge kurulları tarafından onaylanmış rölöve, restitüsyon ve restorasyon projelerine ilişkin uygulamaları denetlemek, projesine uygun tamamlanan uygulamalar için kullanma izin belgesi düzenlemek⁶

2. MUSTAFAPAŞA'NIN MEKÂNSAL KİMLİĞİ

Çalışmanın bu bölümünde, Nevşehir ili, Ürgüp ilçesine bağlı Mustafapaşa kasabasının, mekânsal kimliğine ilişkin analizler yapılmıştır. Öncelikle, kasabanın tarihçesi ve buna bağlı olarak sosyal yapısı ve mevcut durumuna ilişkin genel bilgiler ve hâlihazırda yapılan projeler, Nevşehir İl Özel İdaresi, Ürgüp Belediyesi, Mustafapaşa Muhtarlığı ve diğer çeşitli kaynaklardan araştırılmış, daha sonra doğal ve kültürel varlıklarına ilişkin yerinde analizler yapılmış, koruma ve canlandırma amaçlı restorasyon ve işlevlendirme çalışmaları incelenmiştir.

2.1. Tarihçesi

"...Şayan-ı dikkat Sinasos Rum Kültürü, çölde bir vaha, karanlıkta bir yıldız, Anadolu'da bir Atina"

– Kayseri Piskoposu Kleovulos

Orta Anadolu bölgesi, tarıma uygun topraklara ve zengin maden yataklarına sahip olması nedeni ile tarih boyunca çeşitli medeniyetler tarafından yerleşim

6 11.6.2005 tarihli ve 25842 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan Koruma, Uygulama ve Denetim Büroları, Proje Büroları ile Eğitim Birimlerinin Kuruluş, İzin, Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmeliğin 5'inci maddesinin ikinci ve üçüncü fıkraları aşağıdaki şekilde değiştirilmiş, üçüncü fıkradan sonra gelmek üzere aşağıdaki fıkralar eklenmiştir. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/03/20060330-5.htm>

yeri olarak kullanılmıştır. Antik yazılı kaynaklara dayanan MÖ 3000 yıllarında, bölgede Anadolu'nun yerli halkı olarak kabul edilen Hattilerin yaşadığını öğreniyoruz. MÖ 3000'li yılların sonu ve 2000'li yılların başından itibaren Anadolu, Hint-Avrupa kavimlerinin istilasına uğramıştır. Bu kavimlerden biri olan Hititler, Orta Anadolu'ya yerleşerek bölgeyi yaklaşık MÖ 1200 yıllarına kadar yönetmiştir. Hitit beyliklerinin kurulduğu dönemlerde bölgenin maden kaynaklarından yararlanmak isteyen Asurlular tarafından bölgede ticaret kolonileri kurulmuştur (Ilbars ve Temren, 2003).

Orta Anadolu'nun bu tarihî gelişmeleri hem arkeolojik hem de epigrafik verilerle kanıtlanabilmektedir. MÖ 1200 yıllarında tüm Ege, Akdeniz ülkelerinde siyasi, sosyal ve ekonomik yıkımlara neden olan Kavimler Göçü, Hitit Uygarlığı'nın da çökmesine neden olmuştur. Bu çöküşün ardından Orta Anadolu bölgesi "Karanlık Çağ" a girer. Bu durum MÖ 750 yıllarına kadar devam eder. Karanlık Çağ boyunca bölgenin terk edilmiş olması ya da sadece göçebe kavimlerin uğrak yeri olması mümkündür. MÖ 750 sonrasında bölgede Frig yerleşmeleri kurulmuştur. MÖ 700'lerden itibaren Kimmenler ve dönemin güçlü yakın doğu krallıkları (Asur, Babil, Pers) sıra ile bölgeyi ele geçirmişler ya da buralarda savaşmışlardır. MÖ 550-330 yılları arasında bölge, Akamenid-Pers İmparatorluğu'nun hegemonyası altına girmiştir. Büyük İskender'in Persleri yenmesi ile bölgede Helenistik Pontus-Kapadokya ortak krallığı kurulmuştur. Bunun ardından yaklaşık MS 1. yy'dan itibaren bölge, Roma İmparatorluğu'nun bir eyaleti olur. Bu durum MS 395'te imparatorluğun ikiye bölünmesine kadar devam eder (Ilbars ve Temren, 2003). Orta Anadolu bölgesinde konumlanan ve günümüzde Kapadokya bölgesi olarak tanımlanan alanın ana merkezi, Nevşehir ilidir ancak Kırşehir, Aksaray, Niğde ve Kayseri illerinin bir kısmı da dâhil olmaktadır.

Kapadokya bölgesi, Pers İmparatorluğu, Helenistik ve Roma İmparatorluğu dönemleri gibi farklı dönemlerde farklı sınırlarla belirlenmiştir. Hristiyanlığın kabulü ile bu dinin önemli merkezleri hâline gelen bölgede çeşitli kilise ve manastırlar inşa edilmiş ve daha sonra İslamiyet'in kabulü ve Türklerin bölgedeki hâkimiyeti ile Kapadokya'nın yapısı dinî, siyasi ve sosyokültürel olarak değişmeye başlamıştır (Hakman, 2019).

Bunun yanı sıra volkanik oluşumlardan kaynaklı, bölgenin diğer bölgelerden farklı doğal yapılanması dikkat çekmektedir. Bu yüzden Kapadokya bölgesi hem doğal hem kültürel varlıklar açısından oldukça zengin ve kendine özgü bir kimliğe sahiptir. Çalışma kapsamında incelenen ve şimdiki adı "Mustafapaşa" olan Sinasos kasabası, Kapadokya bölgesinde, Nevşehir ilinde, Ürgüp

ilçesinin 6 km güneyinde yer almaktadır. Bu kasaba Rumlar tarafından kurulmuş ve günümüzde farklı bir kültürel zenginliğe sahip bir Rum-Türk köyüdür (Ilbars ve Temren, 2003).

Kasabanın erken dönemlerine ilişkin bilgiler sınırlıdır. Tarih boyunca Mustafapaşa farklı isimler almıştır. 'Sasima', 'Levidis', 'Assuma', 'Sunasyun', Orta Çağ'dan yirminci yüzyıl başına kadar Sinasos olarak anılmıştır ve bu ismin doğu tanrı isimleri olan Sin ve Assos veya bir yerden kovulup başka bir yerde birleşen topluluk anlamındaki 'synaxis' kelimelerinden geldiği bilinmektedir. Tarihî kaynaklara göre bugünkü Mustafapaşa'nın bulunduğu yerde, Orta Çağ'da "Asuna", "Sasima" veya "Sasuma" olarak bilinen bir yerleşim vardı (Hild ve Restle, 1981). 1071 yılında Selçuklu Hükümdarı Alparslan ile Bizans İmparatoru Romanos Diogenes arasında Alparslan'ın zaferi ile sonuçlanan Malazgirt Savaşı'ndan sonra (Nicolle ve Hook, 2013) Türkler, Ortodoks-Hristiyan halkının İslamlaşma sürecini başlatmışlardır. Ancak dönüşüm süreci Anadolu'nun her yerinde aynı olmamıştır. Anadolu'nun iç kesimleri kısa sürede Müslüman-Türk kimliğine geçerken Mustafapaşa gibi az sayıda yerleşim, Rum-Ortodoks topluluğunun kültürel özelliklerini korumuştur. Bunun temel nedeni, 15. yüzyıldan itibaren İstanbul Ortodoksları ile kurulan yakın ilişkilidir. 15. yüzyılda İstanbul'un fethinden sonra, bu dönemde uygulanan iskân politikası ve Yunanlıların ticaret merkezlerine göçü sonucunda ekonomik kalkınmanın yanı sıra kültürel ilişkiler de güçlenmiştir (Augustinos, 1992).

2.2. İdari Yapısı

Mübadele Komitesi'nin net istatistiklerine göre kasabanın nüfusu 1890 yılında 4500'den 3000'e; 1924 yılına kadar ise 1200'den 878'e düşmüştür. Buna karşın 1890 yılında Türk nüfusu 600 iken 1925 yılında 1000 kişiye ulaşmıştır (Malkoç, 1991). 1966 yılında beldeye dönüşen kasabanın belediye statüsü, köydeki nüfusun 2000 kişinin altına düşmesi sonucu 2013 yılında köye dönmüştür. 2013 yılından günümüze kadar muhtarlık sistemi ile yönetilmektedir. Yönetim açısından Mustafapaşa bir kasaba niteliğinde olup, bağlı olduğu yerel yönetimler Muhtarlık Tablo 1, Ürgüp Belediyesi, Nevşehir İl Özel İdaresi ve Kapadokya Alan Başkanlığı'dır.

Tablo 1: Muhtarlığın Görev Yetkileri

Kasabanın her türlü sorunları ile ilgilenmekle görevlidir. Çözüm noktasına varamadığı konularda Kaymakam ve İl Özel İdaresi'nden yardım istemektedir.
Kasaba halkının bir isteği olduğu zaman birkaç gün öncesinden dilekçe yazılır ve İhtiyar Heyeti ile toplantı yapılır. Bu toplantılar haftanın iki günü yapılmaktadır.
Toplantılarda alınan kararlar, karar defterine yazılır. Her karar için numaralandırılma yapılır.
Muhtarlık tüm harcamalarını bütçe defterine yazar ve yıl sonunda Kaymakam tarafından denetlenir.
Yıl içinde özellikle bayram ve özel günlerde, kasaba halkının da katılımıyla muhtarlıkta toplantılar yapılır.

2.3. Toplumsal Boyut

2.3.1. Nüfus

Mustafapaşa, 1941 ve 1945 yılları dışında daima ülke nüfus artışının altında kalan bir gelişme göstermiştir. Başka bir deyişle, sürekli dışa göç veren bir yerleşimdir. Bu durum tüm Kapadokya ve Nevşehir ili ve merkezleri için de geçerlidir. 1924'te kasabada 600 Rum ve 150 Türk aile yaşıyordu. 30 Ocak 1923'te Türkiye ile Yunanistan arasında Lausanne-İsviçre'de imzalanan bir anlaşma sonucunda Türkiye dışında yaşayan Müslümanların ve Türkiye'de yaşayan Ortodoksların göçü zorunlu hâle getirilmiş ve kesin sayıları bilinmemekle birlikte Türkiye'de yaşayan yaklaşık iki milyon Ortodoks, başka bir ülkeye göç etmiştir. Gelen Müslümanlar ise göç eden Rumların evlerine yerleşmişlerdir (Augustinos, 1992).

Mustafapaşa kasabasında da benzer durum yaşanmış ve göç eden Rum köylülerin evlerinde, Yunanistan'dan gelen Müslüman Türk aileler yaşamaya başlamışlardır. Türkiye İstatistik Kurumu verilerini incelediğimizde 2013 yılında erkek nüfus 840, kadın nüfusu 885'tir. Günümüzde Mustafapaşa köyünün nüfusu toplam 1347'dir. Bu nüfusun 683'si erkek, 664'ü kadındır.⁷

2.3.2. Sosyoekonomik Yapı

19. ve 20 yüzyıl başında Kapadokya'nın en gelişmiş yerleşim merkezlerinden birisi olarak kabul edilen Mustafapaşa'da, Müslüman ve Hristiyan halk birlikte

⁷ Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre Mustafapaşa kasabasının nüfusu (<https://www.tuik.gov.tr/> Erişim: 11.05.2024)

yaşamıştır. Tarım (bağcılık, şarap üretimi), hayvancılık, taş işçiliği ve devlet memuriyeti gibi geçim kaynaklarının yanı sıra Rumların büyük bir kısmı için geçerli uğraş ticaret olmuştur. Başta İstanbul olmak üzere büyük kentler ile ticaret bağlantıları olan Mustafapaşalılar, İstanbul'daki deniz ürünleri ve siyah havyar ticaretinin başını çekmişlerdir. Bazı yerli halk, keten tohumu ve susam yağı çıkaran pres makinaları işleterek bazıları da sömürge malları, bakkaliye malzemeleri ve kumaş satarak geçimlerini sağlamışlardır (Augustinos, 1997). Mustafapaşa halkı, buğdayları un yapmaya elverişli olmadığından arpalarını öğütmeye, yarım saat uzaklıkta bulunan, üç adet su değirmenine götürürlerdi. Kasabada hayvancılık oldukça sınırlıydı. Her ailenin evinde beslediği büyükbaş ve küçükbaş birkaç hayvanı vardı (Stamatopoulos, 1984). Günümüzde ise yerli halkın büyük bir kısmı tarım ve ticaret ile uğraşmaktadır.

2.3.3. Sosyokültürel Yapı

Mustafapaşa'da 1924 yılına kadar Müslüman ve Hristiyan dinî gelenekleri yan yana var olmuştur. Türklerle Rumların sorun yaşamadan birbirlerinin inançlarına saygı gösterdikleri ve hatta dinî günlerde birbirlerinin törenlerine katıldıkları söylenmektedir. Bu yöredeki Hristiyan dinî liderlerinin erken dönemden başlayarak Hristiyanlığa getirdikleri 'hoşgörüyü ve insancılığı' öne çıkaran yorumları, Orta Çağ İslam dünyasının Mevlevilik ve Bektaşilikte görülen 'evrensel hümanizma' felsefesi ile örtüşmektedir. Dinî yaşamın yanı sıra gündelik hayatta da ortak kültürel özellikleri paylaşan Türklerin ve Rumların, anlaşmazlıkları karma bir meclisle adilce çözüme kavuşturan, uyumlu bir bütünlük içinde yaşadığını öğrenmekteyiz.

Birçok yönden çevredeki topluluklardan ayrılan Mustafapaşa, Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllarında, özellikle 19. yüzyıldan itibaren ayrıcalıklı bir konna sahip olmuştur. O dönemde ağırlıklı olarak Rum nüfusa sahip olan kasaba, kültür, mimari ve sanat tarihi açısından en müreffeh dönemini 19. yüzyılın sonlarında Osmanlı İmparatorluğu Dönemi'nde yaşamıştır. Bu duruma, kasabanın dönemin başkenti İstanbul'la olan yakın bağlarının doğrudan etkisi olduğu bilinmektedir. Ulaşım ve ağır vergiler gibi etkenler nedeniyle tarımın elverişsiz olduğu bir yerde Rumlar, ticarete yönelmiş ve oldukça başarılı olmuşlardır. Osmanlı ticaret sisteminin belkemiği olan lonca sistemi sayesinde kendilerine yarı göçebe bir düzen kuran kasaba halkı, İstanbul'un Yedikule, Samatya, Galata, Kalafatyeri, Balkpazar ve Unkapan bölgelerinde bir koloni oluşturmuşlardır.

Mustafapaşa Loncası, başta havyar olmak üzere keten tohumu ve susam yağı ticaretini kontrol ediyordu. Osmanlı Dönemi'nin çok kültürlü yapısının önemli bir somut örneği olan Mustafapaşa'nın tarihî ve kültürel zenginliğini Rumlar

inşa etse de orada yaşayan Müslümanlar köyün vazgeçilmez bir rengiydi. Köydeki Rumların anlatımlarına göre Miskin Mahalle’de hemşehri olarak bahsettikleri Türklerin yaşadığı, yaklaşık yüz konutun olduğu belirtilmiştir. Burada kullanılan bir diğer önemli ifade ise bölgenin erkeklerinin çoğunlukla yapı ve taş ustası olmasıdır. Ayrıca çok fazla topraklarının olmadığı, çiftçilerin az olduğu ve sadece birkaçının Sultan Hamid’in sarayında tablacı olarak çalışmak üzere İstanbul’a gittikleri bilinmektedir (Mustafapaşa, 2021).

Günümüzde yerli halkın yaşam biçimi, birçok açıdan Türk-Müslüman gelenekleri çerçevesinde gerçekleşmektedir. Ancak göçmen halkın hâlâ devam ettirdikleri bazı gelenekleri vardır. Bunlardan birkaçı aşağıda açıklanmaktadır:

- Düğün ve kına gecelerinde, gece saat 00.00’dan sonra Arap olma yani kılık değiştirme geleneği vardır. Obesva adı verilen eğlencede ise 4 kişilik ekip oluşturulur, düğüne gelenlerin boynuna kuşak bağlanılır ve para istenilir. Toplanan paralar ile gecenin sonunda yiyecek-içecek alınıp düğün evindekiler ile paylaşılır.
- Yeni doğan bir bebeğin kırkı çıkmadan tekli bir gün sayısı içinde Vidye yapılır. Mevlit geleneği gibidir.
- Baharın gelişiyle birlikte, ağaçlarda açan ilk çiçekler toplanır, bir kazanda kaynatılır. Kaynatılan çiçeklerin suyu ile yıkanan çocukların şifa bulacağına ve hastalıklardan korunacağına inanılır.
- Mart ayında, bir diğer bahar kutlamaları için kırmızı yumurta ve kurabi adında kurabiye yapılır ve çocuklara dağıtılır.
- Duduleşka; kurak geçen bahar aylarında, yağmur yağması için iki sopadan kukla yapıp kuklaya kıyafetler giydirilir. Kasabadaki çocuklar toplanıp kuklayı kapı kapı gezdirirler. “Dudu Dululeşka fer fer ferfelaşka dudu duduleş vorni vorni doş keti dam groş dasi sevaş lep” tekerlemesi söylenerek kapılar tek tek çalınır. Kapısını açan kişi önce kuklayı güzelce ıslatır, sonra çocuklara yağ, un, şeker vb. gibi malzemeler verir. Toplanan malzemeler bir eve götürülür, ev sahibi onlarla çocuklara börekler, tatlılar yapar ve o evde yağmur yağması için dua edilir.

2.4. Doğal Boyut

Mübadele’den önce Mustafapaşa’nın durumuna ilişkin en önemli bilgilere erişmemizi sağlayan Serafim Rizos, kasabayla ilgili anılarını anlatırken kasaba ve çevresinin doğal yapısını şöyle anlatmıştır (Balta, 2005).

“Toprağımızı koca bağlar, sıradağlar, kaya öbekleri ve uçsuz bucaksız kaya vadileri kaplıyordu. Masa şeklinde (Rafes, Panaya), piramit ve koni şeklinde

dağlar (Gorgoli, Aziz Nikolaos), tepelerinde sert, koyu renkli taşlar dikili münferit kayalar, içleri oyulmuş ve boş, tek başlarına yükselen koca kayalar (Orta-hisar). Kara, boz, ak, sarımtırak, kırmızı, pembe kayalar... Sert, şefkatli, gürültücü, sessiz, ağır, birbirlerine sınıksız kenetlenmiş, yumuşak huylu, somurtuk ve tehditkâr kayalar insanların hizmetine sunulmuştu. İnsanoğlunun fazla zorlanmadan fethedip egemenliği altına alması için, Erciyes Dağı özellikle onları kusmuş, sular da ustalıkla oyarak şekillendirmiş sanırdın."

Mustafapaşa, Orta Anadolu'da, Nevşehir ilinin Ürgüp ilçesine bağlı bir kasabadır. Kasaba, Nevşehir il merkezine 26 kilometre uzaklıkta ve güneydoğusunda bulunmaktadır. Coğrafi olarak İç Anadolu'da yer alan yerleşim, 38° 12' ve 39° 20' kuzey enlemleri ile 34° 11' ve 35° 06' doğu boylamları arasında yer almakta ve Orta Kızılırmak Havzası'na girmektedir (Ilbars ve Temren, 2003).

İç Anadolu iklim kuşağında yer alan Mustafapaşa karasal iklime sahiptir. Kış ayları soğuk ve sert; yaz ayları ise kurak ve sıcak geçer. İlkbahar ve sonbahar yağışlıdır. Kuzey ve Güney Anadolu'daki sıradağlar ile havza büyük ölçüde deniz etkilerine kapalıdır ve Orta Anadolu Bölgesi'nde yer aldığından yağışlar azdır. Kış ayları sert geçtiğinden yağışlar genellikle kar şeklindedir (Özbay, 2005). Nevşehir ilinde yıllık yağış ortalaması 388,7 mm, sıcaklık ortalamaları ise 10,9 derecedir. Damsa Çayı üzeri kışın kar tutmaz. Yörede kuzey rüzgârları egemendir. Kuzeybatıdan esen karayel ile kuzeydoğudan esen poyraz en yoğun olanlardır. Güney yönlü kible ve lodos rüzgârları maksimum esme şiddeti göstermektedir (Ilbars ve Temren, 2003).

Nevşehir Platosu'ndaki 300 metrelik kalınlığı aşan volkanik tüf, "akıntı tüfü" özelliğindedir. İl alanının büyük bir çoğunluğu yüksek platolardan oluşmuştur ve dağlar fazla yer kaplamaz. Alp'lerde kıvrılmaların oluştuğu dönemde Kuzey ve Güney Anadolu dağ kıvrımlarının oluşması sırasında ortaya çıkan sıkışmalar, yörenin şekillenmesini sağlamıştır. Mustafapaşa da lav ve tüf platolarının akarsular tarafından şekillenmesiyle oluşmuş bir yapı arz etmektedir. Volkanik tüfün kalınlığı 300 metreyi geçer ve dokuları yine "akıntı tüfü" özelliğindedir. Jeolojik rapora göre Mustafapaşa'da tümüyle "Kapadokya" özelliğini veren volkanik birim olan tüf yer almaktadır. Bu özellikteki kayalar, ısınma-kuruma, ısı değişikliği ve bunun sonucu meydana gelen yüzeysel yumuşama ile su ve rüzgâr erozyonundan kolayca etkilenmektedir. Kasabanın bu yapısı mimaride etkili olmuştur. Oluşan bu kayalar oyularak yeni mekânlar elde edilmiştir (Özbay, 2005).

Mustafapaşa'nın önemli bir özelliği, vadilerin içine kurulmuş bir yerleşim olmasıdır. Kasabanın içinde ve etrafında bulunan vadileri, Gibos Vadisi, Saklı Vadi, Gorgoli Vadisi, Beyderesi Vadisi ve Manastırlar Vadisi olarak tanımlamak mümkündür.

2.5. Yapay Boyut

Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan gayrimüslim vatandaşlar, 18. yüzyılda başlayan siyasi ortamın getirdiği ayrıcalık ve özgürlüklerden yararlanarak birçok sivil ve mimari kazanıma imza atmışlardır. Başta İstanbul olmak üzere Anadolu'nun çeşitli merkezlerinde Rum ve Ermeni nüfuslu vatandaşların kalınma çabaları 19. yüzyıldan itibaren hız kazanmıştır. Bu dönemde Ortodoks Rumlar arasında Mustafapaşa'daki Rumlar, önemli bir rol oynamış ve seçkin mimari eserler inşa etmişlerdir. Bu eserlerin birçoğunun günümüze ulaşmış olması, Osmanlı İmparatorluğu'nun hoşgörüsünün Türkiye Cumhuriyeti'nde de devam ettiğinin en güzel kanıtıdır (Mustafapaşa, 2021).

Anadolu mirası içindeki geleneksel Türk evinin ve bu yönde yüzyıllar boyunca geliştirilmiş bulunan bir mekân kimliği birçok değişik yönü ile incelenebilir. Mustafapaşa'daki Türk ve Rum evlerinde de en temel özelliğin, belirli bir hayat gerçeğine ve buna bağlı iç mekânın belirlenmesine sıkı sıkıya dayandığı üzerine durulmuştur. Bu mekân düşüncesi ise öncelikle odaları biçimlendirmektedir ve sonra bu odalar, çok yönlü ilkeler ve çok çeşitli biçimlerle bir araya gelerek "Geleneksel Türk Evi" kimliğini yaratmış olan bir yaşama çevresi oluşturmaktadır. İçten dışa doğru geliştirilmiş bu yaşam çevreleri, ilginç bir yaşam gerçeğinin tarih içindeki bir gelişimi sonucunda varlığını ortaya çıkarmıştır.

19. yüzyılda Mustafapaşa ve kasaba halkının kültürel gelişimle etkilenen yapılar yapması Osmanlı İmparatorluğu'nun siyasi ve sosyal gelişmesiyle bağlantılıydı. Gayrimüslimlere tanınan haklar sayesinde Tanzimat Dönemi (1839-1856) ile yaşanan gelişme, Mustafapaşa'da kendini sivil mimaride yansıtıyor; konaklardaki bezemeler, inşaatta çalışan ustalar, ev sahipleri ve yapım-süsleme tarihleriyle ilgili bize bilgi veriyor (Özbay, 2004). Genel mimari özellikleri değerlendirildiğinde, beldenin çevresinde bulunan yerleşim merkezlerinde sivil mimari örnekleriyle benzerlikler göze çarpmaktadır. Bunun en önemli göstergesi ev ve konakları inşa eden ustaların aynı olması ve belli bir geleneği temsil etmeleridir. Roides'in Sinasos'un evleri hakkında yaptığı yayında, 1924 yılında yapılan bir sayımda Mustafapaşa'daki iki marangoz, bir inşaat ustası, bir sıvacı, iki badanacı ve bir demirci bulunduğu belirtilmektedir. Ürgüp'ün o dönemde sahip olduğu yapı ve konut sayısı düşünülecek olursa Ürgüp'te bulunan ve bünyesinde yedi yüz kadar üye bulunduran "Abraham Baba" adlı inşaat loncasının üye sayısı oldukça fazladır. Köyün hemen hemen bütün evlerinin bu ustalar tarafından yapıldığı bilinmektedir. Aynı yayında, Mustafapaşa'daki Karadenizli ustaların da burada çalıştığı, Laz denilen bu kişilerin bazılarının Sinasoslu kadınlar ile evlenip ahalیه karıştıkları bilgisiyle karşılaşmaktayız.

Din, Mustafapaşa'nın en önemli kültürel bileşenlerinden birisidir. Farklı dinlere mensup insanlar burada barış içinde yaşamışlar, dinlerini ve kültürlerini sergileyen muhteşem yerleşimler oluşturmayı başarmışlardır. Burada yaşayan Hristiyanlar köyde 2 kilise, 60 civarında şapel, manastır ve kayaya oyulmuş ibadethaneler inşa etmişlerdir. 1900 yılında yapılan "Mehmet Şakir Paşa Medresesi" kasabada bulunan ve farklı tipolojiye sahip tek Osmanlı yapısıdır (Özbay, 2004). Kasabadaki binaların çoğunda cephelerde taş, iç mekânlarda ahşap giriş ve süslemeler kullanılmıştır. Kasabada ayrıca birçok kayaya oyulmuş bina vardır. Mustafapaşa'daki evleri incelediğimizde çoğu avlu içine yerleştirilmiş, iki katlı kesme taş malzemededen inşa edilmiş olup evler genelde iki katlı inşa edilmiştir. Alt katları kışlık oda olarak kullanılırken üst katları ise yazlık oda olarak kullanılmaktadır. Genelde evlerin sokağa bakan cepheleri mahremiyeti koruması açısından sağır tutulmuş ya da pencere önlerine demir korkuluklar yapılmıştır. Çatılar beşik çatı, kırma çatı şeklinde olup üzeri alaturka kiremit kaplıdır. Avluya giriş çift kanatlı, süslemeli kapılardan yapılmaktadır (Davulcu, 2014).

Kaya Oyma Evler: Mustafapaşa bölgesindeki kaya oyma yapıların inşa edilmesinde en büyük et etken doğal çevredir. Bölgenin ilk sakinleri kayaları oyarak ev ihtiyaçlarını karşılamışlardır. Büyük ve geniş kaya mekânlarda ahır, sofa, minber, mahzen, şifahane gibi odalar bulunurdu. Mağara olan mekânlarda yazın serin, kışın sıcak olması odaların mimarisine yansımıştır ve genelde pencereler sofadan daha küçük olurdu. Bazı kaya oyma yapılarda şömine kullanımı görülür. Duvarların üstü oyularak günlük yaşamlarında kullanılan gaz lambası, ikonalar ve mutfak araç gereçleri yerleştirilirdi.

Karma Evler: Mustafapaşa'da karma yapı dediğimizde aklımıza gelen yarı oyma, yarı yığma yapılarıdır. Mağaraların girişlerine ek olarak hayat standardı ve emniyetleri açısından ilave odalar inşa etmeye başladılar. Kayalara bitişik olarak inşa edilen bu yapıların boyutları sahibinin ihtiyacına ve maddi durumuna göre değişiklik gösterebiliyordu.

Yığma Evler: Konutlardaki taş işçiliği, yığma yapılar ile kaya oyma mekânların bir arada bulunmaları ender örnekler arasındadır. Yığma taş yapım sistemiyle inşa edilen mimari yapıları, organik sokak dokusu, kaya oyma mekânlara, açık alan/yarı açık alan/kapalı alan kullanımları ile zengin bir kentsel doku karakterine sahiptir. Konut geleneklerinin birçoğunda odalar yalnız kullanımları ve plandaki konumları ile kimlik kazanırlar.

3. Mustafapaşa Koruma Amaçlı İmar Planı

1985 yılında Mustafapaşa için yapılan Çevre Düzeni Planı doğrultusunda, 2004 yılında hazırlanan Koruma Amaçlı İmar Planı özetle şu hükümleri getirmiştir:

- Mustafapaşa'da kasabaya ekonomik katkı sağlamanın yanı sıra bölgenin gereksinimlerine de hizmet verecek kapasitede 'Özel Planlama Alanları' tanımlanmıştır.
- Alanın doğusunda ve güneybatısında süregelen bağcılık tarım geleneği desteklenmiş, buralarda "düşük yoğunluklu bağ evi" oluşumlarının koşulları tanımlanmıştır.
- Kuzeydeki "Beyderesi Vadisi", sanatsal, kültürel, sportif organizasyonlara ev sahipliği yapabilecek, muhteşem bir doğal alandır.
- Köyün içinde kalan "Gibos Vadisi"nin özellikle kuzey bölümü, bir yer altı kenti açık hava müzesi olma özelliği taşıyan fiziksel oluşumuyla değerlendirilebilecektir.
- Güneyde, 1. derece doğal sit alanı içinde kalan manastır ve çevresindeki kaya kiliseleri, din turizmine hizmet verebilecek önemde bir alandır.
- Kasaba meydanı hem bahar festivali benzeri kitlesel etkinliklere nitelikli bir sahne oluşturmak hem de meydanın mimari-topografik özelliklerini daha iyi vurgulamak üzere projelendirilmiştir. Plan kuzeydoğuyu saran turistik tesis alanında, 'tatil köyü' üslubunda alçak katlı ve yaygın bir yapılaşmayı öngörerek kat yüksekliğine 10 m (3 kat) sınırı getirmiştir.
- Yeni konut alanlarında yapılacak yapıların yerleri, ada ölçeğinde (1/500 ölçekli) yerleşim planları hazırlanarak tespit edilecektir. Toplam yapı hakkının 2/3 zemin katta, 1/3'ü ise üst katta kullanılacaktır.
- Mevcut yeni konutların bahçelerini ağaçlandırmaları ve bahçe duvarları ilavesiyle 'ayrık' düzenlerinin yatayda birleştirilmesi öngörülmüştür.
- Kentsel sit sınırının, özellikle güney ve batıda, önemli bir doku alanını dışarıda bıraktığı tespit edilmiş; bu alanlar sit sınırı içine alınmış, burada restorasyon yapacak yatırımcılar yüksek yoğunluk verilerek teşvik edilmiş, yeni yapılacak yapıların/restorasyonların "nitelikli olma zorunluluğu" Koruma Kurulu denetimine bağlanmıştır.⁸

Koruma Amaçlı İmar Planı neticesinde, Mustafapaşa'nın kültürel ve doğal varlıkları koruma altına alınmış, yeni yapılaşma ve imar faaliyetleri sınırlandırılmıştır (Özbay, 2005).

4. Türkiye ve Yunanistan Arasındaki 'Ortak Miras' Projesi

Avrupa Komisyonu'nun Sivil Toplum Geliştirme Programı kapsamında kurulan Türk-Yunan Sivil Diyalogu Projesi çerçevesinde, 1923 yılında Türkiye ve

8 Mustafapaşa Koruma Amaçlı İmar Planı <http://kapadokyaalan.ktb.gov.tr/> Erişim:16.06.2022).

Yunanistan arasında gerçekleşen Nüfus Mübadelesi'nden kalan mimari mirasın korunmasına yönelik bir proje başlatılmıştır. Lozan Mübadilleri Vakfı'nın öncülük ettiği projeye, Türkiye'den Koruma ve Restorasyon Uzmanları Derneği (KORDER), TMMOB Mimarlar Odası ve Mustafapaşa Belediyesi (Nevşehir); Yunanistan'dan ise ICOMOS Yunanistan Şubesi, Epimenides (Cultural Society of Panormo-Crete) ortaklık etmişlerdir. Kısa adı 'Ortak Miras: Birlikte Koruyalım' olan, Türkiye ve Yunanistan'da Nüfus Mübadelesi'nden Kalan Mirasın Korunması ile İlgili Yerel Bilincin Geliştirilmesi Projesi'nin amacı, mübadillerden geriye kalan mimari mirası değerlendirmek ve koruma ölçütlerini, her iki ülkedeki ilgili sivil toplum örgütleri, yerel temsilciler, yerel halk ve uzmanların birlikte tartışabilmesini sağlamak olmuştur. Bu nedenle, mübadiller ve aileleri, bölgedeki kültürel çeşitliliğin anlaşılmasını sağlayabilmek için hedeflenen sosyopolitik grupları oluşturmuştur (Lozan Mübadiller Vakfı, 2014).

Projenin etkinlikleri kapsamında, Türkiye'de Mustafapaşa ve Yunanistan'da Girit-Resmo yerleşmelerinde, 2004 yılı Eylül ve Ekim aylarında konferans, atölye ve sergiler düzenlenmiş ve özellikle atölye çalışmalarında, oturumlarda ve örnek yapıların bizzat içinde gerçekleşecek olan tartışmalarda iki taraf arasında, karşılıklı olarak teknik bilgi (know-how) akışının sağlanması amaçlanmıştır. Yapıların koruma-onarım yöntemleri ve yeniden kullanım imkânları gibi konular üzerinde durulmuştur. Sergilerde, yerleşimlerle ve buralardaki yapılarla ilgili plan, çizim ve fotoğrafların yanı sıra mübadillerin göçerken götürdükleri etnografik malzeme, tarihî belgeler ve bilimsel metinler sunulmuştur. Bu proje, Türkiye ve Yunanistan halklarının iletişimini geliştirmek, birbirlerini daha iyi anlamalarını sağlamak ve politik önyargıları yok etmek için önemli bir adım olmuştur.

5. Mustafapaşa Tabelalandırma ve Tanıtım Projesi

"Mustafapaşa'nın Tabelalandırılması ve Tanıtımı Projesi", Kapadokya Üniversitesi bünyesindeki BAP birimi tarafından, "Bilimsel Araştırma ve Topluma Katkı Projeleri" kapsamında desteklenen, 2020-2021 Eğitim-Öğretim yılının bahar dönemi itibarıyla Kapadokya Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi (KAM) tarafından sürdürülen, bir yıllık bir projedir. Araştırmacı olarak görev aldığım bu projenin amacı, Mustafapaşa'nın kültürel ve doğal özellikleri hakkında bilgi içeren bir kaynağın üretilmesidir. Proje kapsamında ilk olarak, kasabadaki tarihî ve mimari öneme sahip sivil ve dinî yapılar tespit edilmiş, bu değerli yapıların tarihçeleri, öyküleri, fotoğrafları ve rölövelerinin bir envanteri çıkarılmıştır. Yerleşimin kurulduğu beş vadinin yanı sıra çevresindeki vadiler

hakkında kısa bilgiler verilmiş, doğal oluşumlar belirlenmiş, güncel fotoğrafları çekilmiştir.

Proje kapsamına alınan tüm yapılar için araştırma sonuçları kullanılarak tarihsel dokuya uygun, Türkçe ve İngilizce metinlerin ve ayrıca görsellerin yer aldığı tanıtım tabelaları hazırlanacaktır. Projenin çıktısı özelliği taşıyan bu çalışmanın, yapılan araştırmaların sonuçlanmasını takiben gerçekleştirilmesi planlanmaktadır.

İnternet sitesinde⁹ paylaşılan bilgilerin yanı sıra oluşturulacak olan tabelalar ile köyün dünya çapında tanıtılarak cazip bir merkez hâline getirilmesi ve bu yolla tanıtılmasına katkı sağlanması hedeflenmektedir. Tabelalara eklenecek QR kodları ile mevcut internet sitesine erişilmesi ve daha kapsamlı verilere ulaşılabilme imkânı sağlanacaktır.

6. Mustafapaşa En İyi Turizm Köyü

1987’de Birleşmiş Milletler sürdürülebilir kalkınmayı “gelecek kuşakların kendi ihtiyaçlarını karşılayabilmelerini tehlikeye sokmaksızın bugünün kuşaklarının ihtiyaçlarını karşılayabilecek kalkınma” olarak tanımlamıştır. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 2015 yılında ise 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi ve Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri’ni belirlemiştir.

Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri kapsamında Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü (UNWTO), turizmin faydalarından yararlanırken toplulukların, yerel kimliği ve kültürel mirasını korumak amaçlı, en iyi turizm köylerini belirlemek için Mayıs 2021’de bir program başlatmıştır. Kuruluşun amacı, Birleşmiş Milletler’in Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri’ne uyarken kırsal alanlarda yeni turizm yaklaşımları kullanan, dünya çapında turizm topluluklarını belirlemektir. UNWTO’nun “En İyi Turist Köyleri” girişimi, kırsal turizmin büyümesini ve toplum refahının sağlanmasını teşvik etmektedir.

02.12.2021 tarihinde açıklanan sonuçlara göre Mustafapaşa, bağımsız ve uluslararası bir değerlendirme kurulu tarafından, 32 ülkeden sunulan 175 öneri arasında ödüle layık görülen 44 turizm köyünden birisi olmuştur. Mustafapaşa, Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri kapsamında 17 hedef arasından, 9 hedefi karşılamıştır.

Bu ödüle layık görülen diğer 43 kasabanın birçoğu, sadece 3, 4 veya en fazla 5 hedefi karşılarken Mustafapaşa rakipleriyle arasında büyük bir fark yaratarak 9 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi’ni karşılamıştır. Kasabanın bu düzeyde

9 <https://mustafapasakapadokya.org/kapadokya-arastirmalari-merkezi/proje-ekibi>

başarı sağlamasında, 2005 yılında Mustafapaşa'da kurulan Kapadokya Üniversitesi'nin kasabada yer alması, ayrıca çevresel, finansal ve sosyal sürdürülebilirlik kapsamında yürüttüğü projelerin etkisi büyük olmuştur. Kapadokya Üniversitesi, Mustafapaşa'nın kültürel mirasının restorasyon yolu ile korunması, çevre düzenlemeleri, cephe tasarımları, yenilenebilir enerji kullanımı, atık yönetimi programı, yerel istihdam yaratma, öğrenme imkânları, bölgesel eğitim bursları gibi pek çok alanda bölgenin kalkınmasına ve gelişimine yönelik hizmet vermektedir.¹⁰

7. Mustafapaşa ve Kapadokya Alan Başkanlığı

Mustafapaşa'nın yönetsel olarak bağlı olduğu bir diğer birim, Kapadokya Alan Başkanlığı'dır. Bu Yönetmelik, 23.5.2019 tarihli ve 7174 sayılı Kapadokya Alanı Hakkında Kanunun 5'inci maddesi ile 1.6.2019 tarihli ve 30791 sayılı *Resmî Gazete'*de yayımlanan 38 sayılı Kapadokya Alan Başkanlığı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'ne dayanılarak hazırlanmıştır.

Bu Kanun'un amacı; "Kapadokya Alanının tarihi ve kültürel değerleri ile jeolojik/jeomorfolojik dokusunun ve doğal kaynak değerlerinin korunması, yaşatılması, geliştirilmesi, tanıtılması, gelecek kuşaklara aktarılması, planlanması, yönetilmesi ve denetlenmesine ilişkin hususları düzenlemek" olarak belirtilmiştir.

Komisyonun görev ve yetkileri

MADDE 6 – (1) Komisyon, Kanun ve ilgili mevzuat doğrultusunda aşağıda belirtilen görev ve yetkilere sahiptir:

- a) Kapadokya Alanında geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma şartları ile meri planlara ilişkin her türlü fiziki ve inşai uygulamaya yönelik karar almak,
- b) Kapadokya Alanında, 21/7/1983 tarihli ve 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile kültür varlıklarını koruma bölge kurulları ile tabiat varlıklarını koruma bölge komisyonlarına verilen yetki ve görevleri kullanmak,
- c) Kapadokya Alanı içerisinde doğal sit alanlarının tescili, sınır değişiklikleri ve yeniden değerlendirilmesine yönelik karar almak,
- ç) Kanunun 4'üncü maddesi çerçevesinde, Kapadokya Alanının bütününe ilişkin hazırlanan ya da hazırlatılan üst ölçekli planları ve üst ölçekli planlara uygun olarak hazırlanan ya da hazırlatılan nazım ve uygulama imar planlarını, yürürlüğe girişleri sürecinde inceleyerek uygun görüş vermek,
- d) Kanunun 4'üncü maddesi uyarınca Kapadokya Alanında uygulamaya yönelik imar planları yürürlüğe girene kadar geçerli olmak üzere, Kapadokya

10 <https://mustafapasakapadokya.org/>

Alanının ihtiyaçları göz önünde bulundurularak Başkanlıkça hazırlanan geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma şartlarını, yürürlüğe girişi sürecinde inceleyerek onaylamaktır.¹¹

Günümüzde, Kapadokya Alan Başkanlığı, Mustafapaşa Manastır Vadisi'nin korunmasına ve turizme kazandırılmasına yönelik bir turizm projesi yürütmektedir. Yine Kapadokya Üniversitesi, Kapadokya Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi iş birliği ile Mustafapaşa Meydan Düzenleme Projesi'ni yürütmektedir. Proje kapsamında Kapadokya bölgesinin en iyi korunmuş sivil mimari örneklerini barındıran Mustafapaşa köyünün merkezindeki meydanın tarihî, kültürel ve doğal yapısını bozmaksızın düzenlenmesi üzerine kentsel tasarım ve uygulama faaliyetleri yürütülmektedir. Böylece kasabadaki koruma, turizm geliştirme ve altyapı geliştirme projelerine kaynak sağlayacağı düşünülmüştür.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Mekânsal kimlik, bir yerleşimi diğerlerinden ayıran ve o yerleşime özgün bir nitelik veren, günümüzün önemli mekânsal kavramları arasında yer almaktadır. Mekânın kimliği yapay, doğal ve sosyal boyutların etkileşimi sonucunda tarihsel bir süreçte şekillenmektedir. Özellikle bir mekânın zamanla gelişen kültürel ve doğal nitelikleri, o mekânın kimliğini biçimlendiren önemli bileşenler arasında yer almaktadır. Bu bağlamda, mekânsal kimliğin doğru analiz edilmesi ve korunması, bir toplumun kimliğinin korunması demektir. Ayrıca bu kimliğin korunması, kültürel ve doğal miras niteliğinde olan kimlik bileşenlerinin sürdürülebilirliği ve gelecek nesillere aktarılmasını sağlamaktadır. Turistik faaliyetler kapsamında incelendiğinde ise kendine özgü kimliğe sahip mekânlar, turistlerin ilgi odağı olduğundan mekânın kimliğinin korunması, yerel ve ulusal ölçekte ekonomik kalkınmaya sebebiyet vermektedir. Mekânsal boyutta kimliğin korunması, sistematik ve bütüncül bir koruma anlayışı ve bu bağlamda güçlü bir yönetsel yaklaşıma ihtiyaç duymaktadır. Özellikle yerel ölçekteki kimlik korunması ve güçlendirilmesinde, yerel yönetimlere büyük sorumluluk düşmektedir.

Ancak günümüzde mekânsal kimliğin önemi göz ardı edilmekte ve sonuç olarak birçok yerleşim, özgün kimliğini kaybetmiştir ve kaybetme tehlikesi ile karşı karşıya kalmaktadır. Kültür ve doğal varlıklarının zarar görmesine neden olan etkenleri kendi içinde iki gruba toplayabiliriz:

1. İç etkenler olarak adlandırılan yapının bulunduğu zemin ve buna bağlı olarak konumu ve yapının inşasında kullanılan malzemelerin kalitesi ile bu malzemeleri birleştirerek bir araya getiren ustaların becerileri

11 (<http://kapadokyaalan.ktb.gov.tr/> Erişim: 13.05.2024)

2. Dış etkenler olarak tanımladığımız deprem ve sel gibi doğal afetler ve dışarıdan yapılan insani müdahaleler

İnsan tarafından kültür varlıklarının kötü kullanılması ve doğru restore edilmemesi ve ayrıca kentleşmeyle birlikte bölgelerin gelişmesi ve buna bağlı olarak imar faaliyetlerinin artması, mekânsal kimliği sergileyen doğal ve yapay varlıklara zarar vermektedir. Ayrıca vandalizm, zarar verme, terk etme ve yapı fonksiyonlarının kullanılamaz duruma getirilmesi, bu varlıklara zarar veren etkenlerdendir. Doğal boyutta ise çevre kirliliği, yeşil alanların tahrip edilmesi, yoğun yapılaşma ve doğal çevreye zarar veren tüm eylemleri sıralamak mümkündür.

Bu çalışmada, Nevşehir ili, Ürgüp ilçesine bağlı, kültürel ve doğal zenginliklere sahip, özgün kimliği olan Mustafapaşa kasabası incelenmiş ve yerel yönetimlerin bu değerli kasabanın kimliğinin korunmasındaki rolü değerlendirilmiştir.

Mustafapaşa kasabasında, özellikle Mübadele sonrasında gelen halkın, binliçsizliği, maddi yoksulluğu ve dinî tutumlarından kaynaklı bölgedeki birçok yapı tahrip edilmiş veya zarar görmüştür. Günümüze ulaşan yapıların, büyük bir kısmı tescillenmiş ve birkaçı kamulaştırılmıştır. Sit alanı olarak koruma altında olan kasabada, restorasyon ve yapı onarım çalışmalarında başarılı örneklerle rastlanıldığı gibi denetim sürecindeki ihmallerden kaynaklı, izinsiz müdahaleler ve usulüne uygun yapılmayan restorasyon örneklerine rastlamak mümkündür.

Mustafapaşa'daki koruma ve onarım konusunda yapılan çalışmalara baktığımızda, sivil mimaride dış cepheye kısmen özen gösterilip restorasyonları yapılırken aynı özen, yapının içinde yer alan duvar resimlerine gösterilmemektedir. Konaklarda yer alan duvar resimleri bölgenin kimliğinin oluşmasında büyük rol oynamaktadır ve kültürel emanet niteliğindedir.

Bir diğer kültürel emanetimiz olan Aziz Basileios Kilisesi'nin doğal etkenlerden dolayı çöken ön cephesi, Manastırlar Vadisi'nde yer alan Aziz Prodromos Kilisesi'nin tavanın çökmesi, Kalasa mevkisinde yer alan I ve II numaralı ismi olmayan kiliselerin iç ve dış cephelerinin tahrip olması sonucu kültürel değerlerimiz yok olmaya yüz tutmuştur.

Bunlara ilaveten bir yapının yapılması için gerekli olan mevzuat ve mevzuatın zaman içinde değiştirilmesi yapının tahrip olmasında da önemli rol oynamaktadır. Mevzuat gereği yapılan yapıların, mevzuatın değiştirilmesiyle birlikte yapılar kullanılamaz duruma gelmektedir. Örnek vermek gerekirse 3194 sayılı İmar Kanunu'na göre hazırlanan bir plan sonrası yapılan yapının daha sonra yapıya yapılan izinsiz uygulamalar sonucu imar affi ile affedilmeye çalışılması, kültür varlığının yok olmasına neden olmaktadır.

Mustafapaşa kasabasının barındırdığı özgün ve zengin nitelikler göz önünde bulundurulduğunda ve aynı zamanda 2 Aralık 2021 tarihinde “En İyi Turizm Köyü” ünvanı kazanması dikkate alındığında, yerel yönetim birimi olarak muhtarlık sistemi ile yönetilmesi, yetersiz bir yönetim sistemi olarak düşünülmektedir. Bu bağlamda, yerel yönetim birimi olarak muhtarlık ve aynı zamanda, Mustafapaşa üzerinde birçok kararın alınmasında yetkili olan Kapadokya Alan Yönetimi'nin kasabanın kimliğinin korunmasında, katılımcı ve çok aktörlü bir sistem geliştirmesi önemli hususlar arasında yer almaktadır. Karar sürecinde, yerel halkın söz sahibi olması ve beklentilerinin dikkate alınması önem arz etmektedir. Ayrıca turizmin yerel halkın ekonomik ve sosyal yaşamına fayda sağlanmasının yanı sıra ören yeri ve sit alanı olarak tanımlanan kasabanın, doğal ve kültürel varlıklarını koruyarak kimliğine zarar veren yapılaşmaların önüne geçmelidir. Aynı zamanda, yerel kimliğin korunmasında halkın bilinçlendirilmesi ve gerekirse bu yönde kasabanın kimliğini vurgulayan ve korunmasına yönelik yapılması gerekenlerin, eğitim yoluyla halka aktarılması önemli bir konu olarak görülmektedir.

Sonuç olarak kasabadaki turistik faaliyetlerin canlanması ve kültürel turizme destek sağlanması amacıyla kasabanın kimliğinin ulusal ve uluslararası düzeyde tanıtılması, ev sahibi olan yerli halk ve ziyaretçiler arasındaki kültürel çatışmaların giderilmesi ve sosyokültürel boyutta bütünleşmenin sağlanması, kasabadaki faaliyetlerin Kapadokya bölgesindeki diğer turistik faaliyetler ile uyumunun gerçekleşmesi ve bütüncül bir yaklaşım ile faaliyetlerin yürütülmesi, ayrıca çevresel ve kültürel koruma yaklaşımları çerçevesinde sosyal ve finansal olarak kasabanın kalkınması ve kimliğinin korunması, kasabanın yönetsel birimi tarafından yapılması gereken eylemler arasında önerilmektedir.

Kaynakça

- Ahunbay, Z. (1996). Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon. Yem Yayınları.
- Anon, (2003). Kültürel Boyutuyla Mustafapaşa (SİNASOS), Ankara. Türksev Yayınları.
- Akozan, Feridun. *Türkiye'de Tarihi Anıtları Koruma Teşkilatı ve Kanunları*. İstanbul: Devlet Güzel Sanatlar Akademisi, 1977.
- Augustinos, G. (1992) *The Greeks of Asia Minor: Confession, Community, and Ethnicity in the Nineteenth Century*, Ohio, Kent State University Press.
- Balta, E. (2007). SİNASOS Mübadeleden Önce Bir Kapadokya Kasabası, İstanbul. Bir Zamanlar Yayıncılık.
- Bilge Umar, A.Ç. (1990). *Eski Eserler Hukuku*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Davulcu, Mahmut. «Mustafapaşa (Sinassos) Kasabası Konut Kültürünün Halk Bilimsel Açısından İncelenmesi.» *Bilim Ve Kültür-Uluslararası Kültür Araştırmaları Dergisi*, 2014.
- Görmez, K. (2002). Kapadokya Mevcut Durum Raporu, (I).
- Hague, C. (2005). Planning place and identity, Ed: C. Hague & P. Jenkins, Place, Identity, Participation and Planning, Routledge Taylor & Francis Group.
- Hakman, M. (2019) *KAPADOKYA Hafıza, Kimlik ve Kültürel Miras*, İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Hild, F., Restle, M. (1981). Kappadokien, Tabula Imperii Byzantini I-II. Wien.
- Ilbars, Z., Temren, B. (2003). Kültürel Boyutuyla Sinassos, Ankara. Türksev Yayınları.
- Keleş, R. (2002). Kentleşme Politikası, Ankara. İmge Kitapevi.
- Lewicka, M. (2008). Place attachment, place identity and place memory: Restoring the Forgotten City Past, *Journal of Environmental Psychology*, (28).
- Lozan Mübadilleri Vakfı, (2014). Kısaca Mübadele. www.lozanmubadilleri.org.tr.
- Madran, E., N. Ö. (2005). Kültürel ve Doğal Değerlerin Korunması, TMMOB Ankara Mimarlar Odası.
- Malçok, E. (1991). Kapadokya'daki Sinassos. Mustafapaşa.
- Mustafapaşa, (2021). *Hakkında*, Kapadokya Üniversitesi & T.C. Ürgüp Kaymakamlığı. <https://mustafapasakapadokya.org/hakkinda>.
- Mustafapaşa, (2021). *Mustafapaşa Karşılıdığı Dokuz Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi ile En İyi Turizm Köyleri Arasında İlk Sırada*, Kapadokya Üniversitesi & T.C. Ürgüp Kaymakamlığı. <https://mustafapasakapadokya.org/mustafapasa-karsiladigi-dokuz-surdu-rulebilir-kalkinma-hedefi-ile-en-iyi-turizm-koyleri-arasinda-ilk-sirada>.
- Özbay, A. (2005). Kapadokya'nın Uyuyan Güzeli MUSTAFAPAŞA Mevcut Durum Raporu ve Eylem Planı, Ankara. Mustafapaşa Yerel Gündem 21 Kent Konseyi.
- Tunçer, M. (2017). Kültürel Miras ve Koruma. Ankara: Gazi Kitapevi.
- Türkan Kejanlı, Can Tuncay Akın, Aysel Yılmaz. «Türkiye'de Koruma Yasalarının Tarih-sel Gelişimi Üzerine Bir İnceleme.» *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 2007: 179-196.

<https://korumakurullari.ktb.gov.tr/TR-245753/koruma-bolge-kurulu-hakkinda.html> Erişim: 12.05.2024

<https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/19497.pdf> Erişim: 10.04.2023

<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2863-20111026.pdf> Erişim: 12.05.2024

<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/11/20051127-2.htm> Erişim: 12.05.2024

<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/03/20060330-5.htm>

<https://www.tuik.gov.tr/> Erişim: 11.05.2024

<http://kapadokyaalan.ktb.gov.tr/> Erişim:16.06.2022

<http://kapadokyaalan.ktb.gov.tr/> Erişim: 13.05.2024

